

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา

เมืองต่าง ๆ ภายหลังกฎปฏิวัติอุตสาหกรรมต้องประสบกับปัญหามลภาวะทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และกายภาพ ทั้งนี้เกิดจากสาเหตุที่สำคัญคือความแออัดของประชาชนที่มุ่งเข้ามาหางานทำในเมือง จนในเมืองขาดที่โล่งว่างและสวนสาธารณะที่มีต้นไม้อันเป็นองค์ประกอบที่สำคัญตามธรรมชาติ เพื่อใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของคนในเมือง การพัฒนาเมืองในระยะเวลาต่อมาจึงมีผู้พบว่า สีเขียวของต้นไม้และสีอื่น ๆ ของดอกไม้มีผลทางจิตวิทยาทำให้มนุษย์รู้สึกร่มเย็น สุขใจ และผ่อนคลาย ตลอดจนจะเป็นสิ่งที่ทำให้สภาพแวดล้อมของเมืองดีขึ้นน่าอยู่อาศัย จึงทำให้เกิดแนวความคิดเกี่ยวกับการทำเมืองให้สวยงาม (City Beautiful Movement) ขึ้นในวงการของนักพัฒนาเมืองด้านกายภาพเพื่อใช้แก้ปัญหาสภาพแวดล้อมในเมืองให้ดีขึ้น และมีการสืบทอดใช้กันมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยวิทยาการสมัยใหม่ยังได้พบประโยชน์จากการปลูกต้นไม้ในเมืองเพิ่มขึ้น กล่าวคือนอกจากจะให้ประโยชน์ด้านความสวยงาม ให้ความร่มเย็น และความรู้สึกมีชีวิตชีวาแก่เมืองแล้ว ต้นไม้ในเมืองยังช่วยลดหรือดูดซับมลพิษอันเกิดจากการจราจรคับคั่งบนถนน ด้วยเพราะต้นไม้มีคุณสมบัติที่สามารถดูดสารพิษประเภทโอโซนในอากาศได้ รวมทั้งช่วยเก็บกรองฝุ่นละอองที่เกิดจากการเคลื่อนที่ของยานบนถนน นอกจากนี้ในระหว่างการคายน้ำของต้นไม้ยังสามารถที่จะดูดความร้อนในอากาศโดยรอบไป จึงทำให้สภาพแวดล้อมที่มีต้นไม้เย็นกว่าบริเวณเมืองที่ไม่มีต้นไม้ แสดงให้เห็นว่าการนำต้นไม้เข้ามาใช้ในเมืองนั้นมีความเหมาะสมและมีประโยชน์มหาศาล โดยเฉพาะเมืองที่มีอากาศร้อนใกล้เส้นศูนย์สูตรอย่างประเทศไทย

กรุงเทพมหานครเป็นเมืองใหญ่มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่น เป็นเมืองที่มีปัญหาของการอยู่ร่วมกันของชุมชนจำนวนมากเช่นเดียวกับเมืองใหญ่ทั่วไปในโลก เมื่อประมาณ 60-70 ปีก่อนกรุงเทพมหานครยังเต็มไปด้วยต้นไม้มากมายตามบ้านเรือนและถนนสายต่างๆ แม้ว่ากรุงเทพมหานครจะมีถนน แต่ก็มีความหนาแน่นน้อยควบคู่ไปกับถนน โดยสองฟากถนนจะมีต้นไม้ใหญ่ปลูกเรียงรายไปทั้งสองข้าง (ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 โดยที่หลังจากที่ทรงได้ทอดพระเนตรถนนในกรุงปารีส เบอร์ลิน หรือเวียนนาสมัยเสด็จประพาสยุโรป) โดยส่วนมากเป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่แผ่กิ่งก้านให้ร่มเงาแก่คนเดินถนน เช่น ต้นมะฮอกกานี ก้ามปู ไทร ประดู่และต้นมะขาม ซึ่งเป็นไปตามแนวคิด City Beautiful Movement ที่ใช้กันมากในฝรั่งเศส โดยสามารถเห็นได้ชัดเจนจากถนนราชดำเนินที่มีการสร้างอาคารและปลูกต้นมะขามเหมือนกับถนนสายสำคัญในปารีส จึงทำให้ถนนที่มีการพัฒนาในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้นจึงมีความสวยงามเช่นเดียวกับถนนในอาระประเทศทั้งหลาย แต่ต่อมาภายหลังจากตั้งแต่ปี พ.ศ.2503 มาจนถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาไปมากเนื่องจากการเพิ่มจำนวน

ประชากรกรุงเทพมหานคร เป็นไปอย่างรวดเร็ว ในการแก้ปัญหาจึงต้องมีการพัฒนาเมืองด้านกายภาพควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านอื่น ๆ ให้รวดเร็วและทันต่อการขยายตัวของประชาชน โดยเฉพาะถนนได้มีการถมคูคลองเพื่อปรับปรุงขยายเป็นถนนให้บริการแก่ประชาชนจำนวนมากในกรุงเทพมหานคร ถนนแทบทุกสายที่มีต้นไม้ขนาดใหญ่สองข้างถนนตามพระราชดำริของรัชกาลที่ 5 ถูกโค่นทิ้งจนเกือบหมด และหลังการขยายถนนเสร็จก็มิได้มีการปลูกต้นไม้ขึ้นทดแทน ต้นไม้ที่ยังเหลืออยู่ก็มิได้รับการดูแลรักษาอย่างเพียงพอ จึงค่อยๆตายไปบ้าง เหลืออยู่ในสภาพที่ไม่น่าดูบ้าง ผลที่ตามมาคือปัญหาความแห้งแล้ง ขาดความร่มรื่นโดยเฉพาะตามถนนสายต่างๆ ประกอบกับปัญหาจากการจราจรที่ติดขัดบนถนน ทำให้เพิ่มปัญหาทางสภาพแวดล้อมบริเวณถนนให้แย่ลงและไม่น่าดูมากขึ้น กรุงเทพมหานครพยายามแก้ไขปัญหานี้(สุวิทย์ แสงทองพราว,2525) ต่อมาในปีพ.ศ.2525 จึงกำเนิดนโยบายการทำกรุงเทพมหานครให้เป็นสีเขียว ขึ้น เพื่อปลูกต้นไม้ให้ความร่มรื่นแก่ถนนสายต่างๆในกรุงเทพฯ แต่ผลการปฏิบัติงานตามนโยบายยังไม่เป็นที่น่าพอใจเนื่องจากปัญหาในหลายๆด้าน โดยตั้งแต่การระดมปลูกต้นไม้จำนวนมากโดยขาดการศึกษาและความรอบคอบเกี่ยวกับสภาพพื้นที่ พันธุ์ไม้ และการดูแลรักษา ผลของการดำเนินนโยบายดังกล่าวปรากฏว่าต้นไม้ที่ใช้มีความหลากหลายคละกันไป ต่างจากต้นไม้ในพระราชดำริของรัชกาลที่ 5 ที่ทรงให้ความสำคัญของต้นไม้ชนิดเดียวกันไปตลอดทั้งสายซึ่งจะมีความสวยงามกว่า(สุวิทย์ แสงทองพราว,2529) ต้นไม้ที่ปลูกมักแคระแกรนอันอาจเกิดจากสาเหตุหลายๆอย่างเช่น ขาดธาตุอาหาร ดินปลูกไม่พอ น้ำท่วมถึง ถูกรังแกจากผู้ในพื้นที่บริเวณใกล้เคียงหรือผู้ที่ผ่านมาตลอดจนถูกตัดแต่งโดยเจ้าพนักงานของรัฐเช่น การไฟฟ้านครหลวง และแม้แต่กรุงเทพมหานครเอง ก็ยังขาดความเอาใจใส่ตัดแต่งต้นไม้ให้ดูวิเศษ ซึ่งเห็นได้จากร่องรอยของการตัดแต่งการแคระแกรนของต้นไม้เนืองที่ทำให้ผู้ผ่านไปทั้งบนทางเท้าและบนรถโดยสารประจำทางถูกรบกวนจากการถูกกิ่งไม้เกี้ยวถึง และยังบังมุมมองจากผู้ที่นั่งหรือยืนบริเวณป้ายจอดรถโดยสารประจำทาง ต้องหนีลงไปยืนบนถนนนอกจากนี้ยังทำให้สภาพแวดล้อมของชุมชนเมืองเสียความงดงามไป เนื่องจากขาดสัดส่วนที่เหมาะสมระหว่าง ลักษณะอาคาร ที่โล่งว่าง ถนน และต้นไม้ แสดงให้เห็นชัดเจนว่าผลการปฏิบัติงานของกรุงเทพมหานคร ยังมีได้ทำให้ชุมชนเมืองกรุงเทพฯ สวยงาม ร่มรื่น ประชาชนได้รับสวัสดิภาพจากการใช้พื้นที่บริเวณถนนดังความประสงค์ กรุงเทพมหานครเองต้องเสียงบประมาณในการปรับปรุงไปมิใช่น้อย

ความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของพืชพรรณนั้น จัดว่าเป็นงานเบื้องต้นที่ต้องศึกษาที่จะวิเคราะห์ถึงแนวทางการใช้และงานพัฒนาสภาพแวดล้อมเมืองต่อไป พืชพรรณ(Plants) มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องโดยตรงกับงานพัฒนาเมือง โดยจัดเป็นองค์ประกอบทางภูมิทัศน์(Landscape) ที่สำคัญอย่างหนึ่งของเมืองอันจะเกี่ยวข้องกับการนำเอาความสวยงามของธรรมชาติเข้ามาปรับปรุงสภาพแวดล้อมทั่วไปของเมือง นอกจากนี้แล้ว พืชพรรณยังมีส่วนสำคัญต่อการควบคุมสภาพอากาศ การควบคุมทัศนียภาพ การมองเห็น การควบคุมการสัญจร การนำมาใช้แบ่งพื้นที่ตามประเภทของกิจกรรม การควบคุมการกัดเซาะพังทลายของดินต่าง ๆ เหล่านี้เป็นต้น (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, กองวางแผนโครงการ 2531 : 9-1)

เมื่อย้อนกลับไปมองถึงปัญหาสำคัญปัญหาหนึ่งของกรุงเทพมหานคร คือ ปัญหาสภาพแวดล้อมเป็นพิษนั้น มูลเหตุสำคัญเกิดจากการขยายตัวของพื้นที่พัฒนาเมือง(Built-up area)เพิ่มขึ้น การขยายตัวดังกล่าวมีความหนาแน่นสูงบริเวณเขตชั้นในและกระจายตัวไปสู่พื้นที่เขตชั้นกลางโดยมีทิศทางไปตามเส้นถนน(Linear Development) และบางส่วนรุกล้ำพื้นที่เกษตรกรรมที่อุดมสมบูรณ์ ผลจากการขยายตัวของเมืองได้สร้างภาพแห่งความแออัดหนาแน่นให้แก่บริเวณภายในเมือง มีการใช้ที่ดินและอาคารผสมผสานไม่มีระเบียบ ย่านพักอาศัยอยู่รวมกันกับย่านอุตสาหกรรม อาคารสูงถูกสร้างขึ้นจำนวนมากในย่านธุรกิจการค้าของเมือง เช่น สีลม สุขุมวิท รัชดาภิเษก พระราม9 โอโซน เป็นต้น ในด้านประชากรพบว่า กรุงเทพมหานครมีประชากรตามทะเบียนประมาณ 5.6 ล้านคน(ปี 2534)หากคิดรวมถึงประชากรในช่วงเวลากลางวัน(Day-time population) ที่เดินทางมาทำงานที่แหล่งงานในกรุงเทพมหานครและเดินทางกลับที่พักอาศัยนอกกรุงเทพมหานครในช่วงเย็นคาดว่าจะมีประมาณ 8 ล้านคน

มูลเหตุที่สำคัญของปัญหาอีกประการหนึ่ง คือ การพัฒนากรุงเทพมหานครนั้นยังขาดแผนชั้นนำที่ชัดเจนทั้งในด้านการขยายตัวของเมืองและระบบโครงข่ายคมนาคมขนส่ง การเติบโตของเมืองกระจุกกระจายไปสู่บริเวณต่าง ๆ (Urban Sprawl)อย่างไร้ทิศทาง เป็นผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ หลายประการ เช่น ปัญหาการจราจรติดขัด สภาพแวดล้อมเป็นพิษอากาศเสีย เพราะปริมาณควันและฝุ่นละอองที่ปนเปื้อนในอากาศมีเกินกว่ามาตรฐานกำหนด สภาพน้ำเน่าเสียในแม่น้ำลำคลอง สุขภาพจิตใจและร่างกายของประชาชนเสื่อมโทรม จากข้อมูลด้านสาธารณสุขพบว่า ประชาชนในกรุงเทพมหานครเจ็บป่วยเป็นโรคจิต โรคประสาท โรคปอด ฯลฯ มีจำนวนสูงขึ้น อัตราการฆ่าตัวตาย(Suicide)ของคนกรุงเทพมหานครสูงกว่าคนต่างจังหวัด อาการเจ็บป่วย โรคหัวใจและความดันโลหิตสูงเพิ่มจำนวนมากขึ้น อาการของโรคต่าง ๆ เหล่านี้ สาเหตุส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากความเครียดจากสภาพแวดล้อม ค่าครองชีพที่สูงขึ้น ความรู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน คุณภาพชีวิตตกต่ำและสาเหตุอีกส่วนหนึ่งเกิดจากตัวของกรุงเทพมหานครขาดแคลนพื้นที่สีเขียวนั่นเอง(สำนักปลัดกรุงเทพมหานคร, กองผังเมือง 2536:100)

การใช้สีเขียวจากพืชพรรณในรูปแบบต่าง ๆ กับเมืองนั้นนับเป็นวิธีการที่น่าสนใจและน่าที่จะศึกษาค้นคว้าหาแนวทางเพื่อปฏิบัติสำหรับหน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องเหล่านี้โดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิธีเพิ่มพื้นที่สำหรับสีเขียวแบบประหยัด สะดวก รวดเร็ว มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติสูง และเหมาะสมกับสถานการณ์ของเมืองในปัจจุบัน อีกทั้งยังเป็นทางออกที่นอกเหนือจากการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในบริเวณกว้าง ซึ่งได้แก่ การเพิ่มพื้นที่สวนสาธารณะ ในบางพื้นที่ซึ่งมีความเป็นไปได้ในด้านการจัดหาพื้นที่และงบประมาณค่อนข้างต่ำ โดยเฉพาะในเขตที่มีความหนาแน่นของสิ่งปลูกสร้าง เช่น เขตเมืองชั้นในและชั้นกลางของกรุงเทพมหานคร อันเต็มไปด้วยตึกรามบ้านช่องทั้งในแนวราบ(Horizontal) และแนวตั้ง(Vertical) จนหาที่โล่งและพื้นที่สีเขียวได้น้อย ดังนั้น การเลือกใช้แนวทางอื่น ๆ ในการเพิ่มพื้นที่สีเขียวจึงจำเป็นอย่างยิ่งในสภาวะการณ์ปัจจุบัน

จากประโยชน์ของพืชพรรณนั้น เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าแนวทางที่ช่วยลดปริมาณของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์(Co₂) ในอากาศ หรือลดปฏิกิริยาเรือนกระจก(Greenhouse Effect) ที่ทำให้โลกมีอุณหภูมิสูงขึ้นได้ ก็คือการส่งเสริมให้มีการปลูกต้นไม้ให้มากขึ้นในทุก ๆ รูปแบบที่น่าจะทำได้ ทั้งนี้โดยถูกต้องกับหลักการใช้ ทั้งในที่ดินที่เป็นของรัฐ ที่ดินสาธารณะ ที่ดินของเอกชนทั่วไป และที่ดินอื่น ๆ ที่พอจะพัฒนาได้ นอกจากนั้น ประโยชน์อันสำคัญที่พืชพรรณพึงมีกับเมืองคือ การก่อให้เกิดความสวยงามแก่เมือง ซึ่งสอดคล้องกับหลักการที่ควรนำมา

เป็นพื้นฐานในการวางผังเมือง คือ " เมืองจะอยู่สุขสบายด้วยธรรมชาติที่สวยงาม " (A town blessed with beautiful nature) อีกทั้งกรุงเทพมหานครเองก็เป็นเมืองที่มีสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย มีดินอันเหมาะสมกับการปลูกพืชพรรณหลากหลายชนิดจากทำเลที่ตั้งบนพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาใกล้ปากอ่าวไทย และยังมีแม่น้ำและลำคลองไหลผ่านพื้นที่มากมาย

ในการพัฒนาเมืองทั้งในปัจจุบันและอนาคต ควรที่จะมีการวางแผนเพื่อรักษาความสมดุลย์และกลมกลืนกับธรรมชาติ โดยพิจารณาในประเด็นที่ว่า จะนำเอาธรรมชาติมาเป็นฉากของเมืองได้อย่างไร ในขณะที่ขบวนการกลายเป็นเมือง(Urbanization) ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดการแผ่ขยายของการดำรงชีวิตในแนวตั้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

อย่างไรก็ตามเมื่อเกิดปรากฏการณ์เช่นนี้ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการสร้างสรรพื้นที่ว่าง(Open Space) การเพิ่มการใช้พืชพรรณหรือแนวทางในการพัฒนาต่างๆเพื่อการอยู่อาศัยที่สะดวกสบายและมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้การก่อสร้างอาคารในเมืองมีความกลมกลืนกับธรรมชาติยิ่งกว่านั้นการทำลายสภาพแวดล้อมอย่างกว้างขวางในโลก เป็นสิ่งที่มีการกล่าวถึงในทุกส่วนของสังคม ดังนั้น การพิจารณาแนวทางอื่น ๆ ในการสร้างสรรพื้นที่โล่งสีเขียว(Green Open Space)หรือการส่งเสริมการใช้พืชพรรณในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อพัฒนาสภาพแวดล้อมเมืองจึงมีความเป็นไปได้สูงในทางปฏิบัติ

การพัฒนาแนวทางต่าง ๆ อย่างทันท่วงทีเพื่อที่จะสงวนรักษาสภาพแวดล้อม และหยุดความเสื่อมโทรมในกายภาคหน้านั้น เป็นสิ่งที่ควรบอกกล่าวต่อชนรุ่นหลัง ให้คำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติมากขึ้น และสามารถใช้ให้ก่อเกิดประโยชน์ได้อย่างครบวงจร อีกทั้งป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาบทบาทของพืชพรรณที่มีต่อพื้นที่ศึกษาทั้งในอดีตและปัจจุบัน
2. วิเคราะห์ถึงชนิดและรูปแบบต่าง ๆ ในการใช้พืชพรรณต่อสภาพแวดล้อมเมือง
3. ศึกษาหาความเหมาะสมและประโยชน์ของพืชพรรณที่มีต่อสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน
4. เสนอแนะแนวทางในการใช้พืชพรรณอันสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม งบประมาณและการดูแล

รักษาที่เหมาะสมกับกรุงเทพมหานครต่อไป

ขอบเขตของการศึกษา

1. พื้นที่ศึกษาจะศึกษาบริเวณที่มีการใช้พืชพรรณในรูปแบบต่าง ๆ ทั่วกรุงเทพมหานครโดยรวม และจะศึกษาลงลึกในพื้นที่ศึกษาระดับย่าน
2. ด้านเนื้อหาจะศึกษาถึงรูปแบบและบทบาทในการใช้พืชพรรณในเขตเมืองรวมทั้งประโยชน์ของพืชพรรณต่อสภาพแวดล้อมเมืองตลอดจนแนวทางในการใช้พืชพรรณที่เหมาะสมกับการพัฒนาสภาพแวดล้อมเมืองในปัจจุบัน

3. ด้านเวลาในการรวบรวมข้อมูลและเอกสารจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เพื่อเปรียบเทียบดูการเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการจากอดีตถึงปัจจุบัน ส่วนการสำรวจข้อมูลและจัดเก็บข้อมูลในพื้นที่ศึกษาจะดำเนินการในระหว่างปี 2536 - 2537

วิธีดำเนินการศึกษา

การวิจัยในครั้งนี้แบ่งการศึกษาข้อมูลออกได้เป็นสองส่วนด้วยกัน ส่วนแรกจะได้จากการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) ชั้นต้นและชั้นรองจากสถานที่ต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด หน่วยงานราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ส่วนข้อมูลที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งจะได้อาจมาจากการสำรวจในภาคสนาม(Field Survey) โดยมีขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้ (ดูแผนภูมิที่ 1.1)

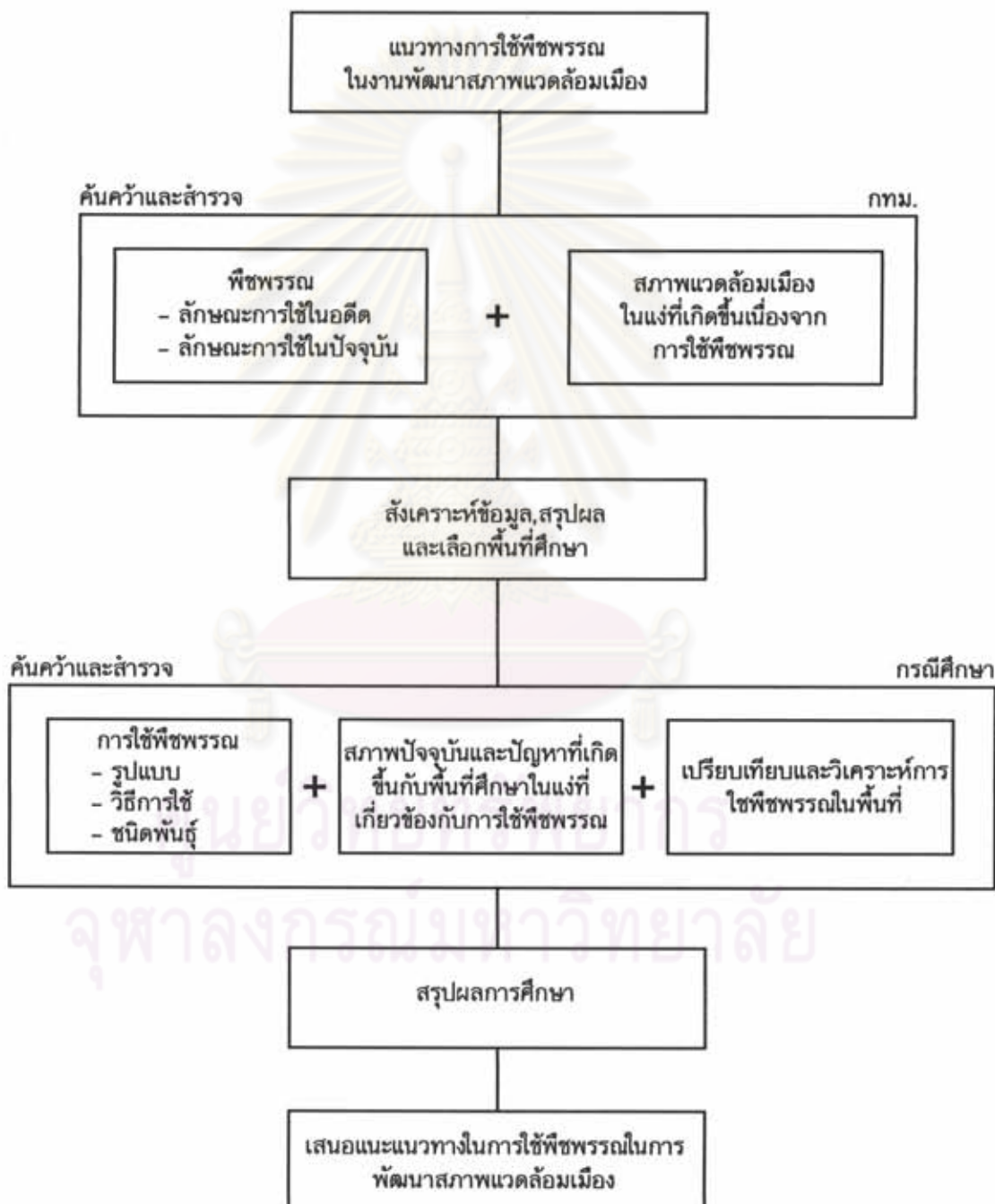
1. ศึกษาภาพรวมของการใช้พิธีกรรมและสภาพแวดล้อม ทั้งในอดีตและปัจจุบันของกรุงเทพมหานคร รวบรวมข้อมูลนำไปสังเคราะห์ และเลือกพื้นที่ศึกษา
2. ศึกษาวิเคราะห์พื้นที่อย่างละเอียด แจกแจงรูปแบบและวิธีการใช้ ชนิดพันธุ์ และนำเสนอข้อมูลในรูปแบบของตาราง แผนภูมิ แผนภาพ รูปภาพ รูปวาด ฯลฯ
3. วิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับนโยบายของรัฐในแง่ของการพัฒนาเมือง อีกทั้งเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันของเมือง
4. สรุปประเด็นที่สำคัญจากงานวิจัย และนำเสนอข้อเสนอแนะอันจะนำไปสู่งานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ในโอกาสต่อไป

แหล่งที่มาของข้อมูล

1. แหล่งแผนที่และภาพถ่าย
 - แผนที่กรุงเทพมหานครตามมาตราส่วนที่มีการจัดทำขึ้นโดยจะไม่จำกัดแหล่งที่มา
 - แผนที่แสดงการใช้ที่ดิน(Landuse) จากกองผังเมือง สำนักปลัดกรุงเทพมหานครและสำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย หรือจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนอื่น ๆ เท่าที่มีการจัดทำ
 - แผนที่ตั้งของพื้นที่ศึกษาจากแหล่งข้อมูลข้างต้น
 - ภาพถ่ายจากการออกสนาม
 - ภาพถ่ายจากเอกสารหรือสิ่งพิมพ์ต่างๆ
2. แหล่งเอกสารและวัสดุสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ
 - กองผังเมือง กรุงเทพมหานคร
 - กองสวนสาธารณะ กรุงเทพมหานคร
 - กองนโยบายและแผน กรุงเทพมหานคร

แผนภูมิที่ 1.1 แสดงขั้นตอนวิธีการดำเนินการศึกษาการใช้พิพิธภัณฑ์ในการพัฒนาสภาพแวดล้อมเมือง

- กองวางแผนโครงการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี
- สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์
- สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์ และ สำนักหอสมุดต่าง ๆ
- องค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมเมือง
- ภาครัฐและเอกชนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ข้อจำกัดของการศึกษา

1. โดยเหตุที่การศึกษาวิจัยเรื่องแนวทางการใช้พืชพรรณกับงานพัฒนาสภาพแวดล้อมเมืองนั้น เป็นเรื่องที่มีขอบเขตในเชิงพื้นที่กว้างขวางและกินระยะเวลายาวนานมากในเรื่องของเวลา ซึ่งจากการค้นคว้าวิจัยจากข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้พบหลักฐานเกี่ยวกับปัญหาดังกล่าวในประเด็นต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ซึ่งยากแก่การนำเสนอเป็นอย่างยิ่ง

2. ในอีกแง่มุมหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่สนใจและศึกษางานวิจัยชิ้นนี้ดูจะพบว่ามีหลากหลายของศาสตร์ที่ใช้ในงานวิจัย โดยผู้วิจัยได้นำเอาความรู้ทางด้านพฤกษศาสตร์(Botany) มาใช้เพื่อศึกษาหาชนิดพันธุ์ รูปแบบและวิธีการใช้พืชพรรณในแง่เทคนิควิธีการอันเหมาะสมกับสภาพของเมือง โดยนำมาใช้ร่วมกับความรู้ทางด้านการออกแบบภูมิทัศน์เมือง(Urban Landscape Design) ในการเสนอแนะแนวทางในการใช้ โดยทั้งนี้ทั้งนั้นแนวความรู้ทางด้านผังเมือง(Urban Planning) ถือเป็นแนวทางหลักที่จะนำมาใช้วิเคราะห์งานวิจัยประเภทเมือง ดังกล่าวหรือให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐและเพื่อประโยชน์สุขของชาวเมืองส่วนใหญ่อันเป็นเป้าหมายสูงสุด ดังนั้น จึงอาจจะพบกับความผิดพลาดของข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ บ้าง ซึ่งถ้าผู้วิจัยมีโอกาสได้ศึกษาในเรื่องที่เกี่ยวข้องอีกในอนาคตจะได้ทำการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นต่อไป

3. ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของคนในเมืองหลวงเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนและยากต่อกระบวนการตัดสินใจ โดยทั้งนี้ทั้งนั้นจะขึ้นอยู่กับภูมิหลัง ประสบการณ์และความรู้ความสามารถของผู้ที่ทำการศึกษาวิจัย ดังนั้น ผลที่ได้จากการศึกษาจึงเป็นไปตามมโนทัศน์(Concept) ความรู้ ความคิด ความสามารถของตัวผู้ศึกษาเป็นสำคัญ

4. ในการทำงานวิจัยแทบทุกเรื่อง ปัญหาที่มักจะมีก็คือ ความไม่ทันสมัยของข้อมูลซึ่งนับเป็นเรื่องที่สำคัญและถือเป็นอุปสรรคในการทำงานวิจัยเป็นอย่างยิ่ง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ผู้ศึกษาได้รับความรู้ความเข้าใจจากการศึกษาประวัติความเป็นมาของพืชพรรณและสภาพแวดล้อมของเมือง จากการค้นคว้าวิจัยในครั้งนี้ผู้ศึกษาหวังว่าจะส่งผลในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะประสบการณ์ในงานวิจัยต่อตัวผู้ศึกษาเองและอาจจะเอื้อประโยชน์ต่องานวิจัยชิ้นอื่น หรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องบ้างในอนาคต
2. เป็นงานที่ประยุกต์เอาศาสตร์หลายแขนงมาผนวกเข้าด้วยกัน ทำให้เกิดประโยชน์ต่อตัวผู้ศึกษาที่ได้ใช้ความรู้จากภูมิหลังการศึกษาเดิมมาประยุกต์ใช้ในเชิงผังเมือง อันเป็นสถานภาพทางการศึกษาในปัจจุบันของผู้ศึกษา
3. ทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ของเมืองกับสภาพแวดล้อม และในรายละเอียดจะทราบถึงบทบาทของพืชพรรณในการพัฒนาสภาพแวดล้อมเมือง อันเป็นปัจจัยตัวหนึ่งที่ส่งผลโดยตรงต่อเมือง
4. สามารถเป็นแนวทางในการพัฒนาสภาพแวดล้อมเมืองในระดับย่านและอาจขยายผลต่อไปในระดับเมืองอันเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม และส่งผลต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมเมือง
5. เป็นแนวทางสำหรับผู้ที่สนใจในการศึกษาเชิงพัฒนาสภาพแวดล้อมโดยใช้พืชพรรณในพื้นที่อื่น ๆ หรือเป็นส่วนช่วยในการตัดสินใจหาแนวทางในการปฏิบัติสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

ข้อตกลงเบื้องต้น

การวิจัยในครั้งนี้จะเป็นการศึกษาเพื่อหาแนวทางการใช้พืชพรรณซึ่งขยายความได้แก่ ไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้คลุมดิน ไม้เลื้อย และไม้ล้มลุก โดยจะเน้นไม้ยืนต้นเป็นหลัก ดังนั้นในการกล่าวถึงต้นไม้ สีเขียว หรือพืชพรรณ ถ้าไม่ได้เน้นเฉพาะเรื่อง หรือระบุประเภทแล้ว ให้เป็นที่เข้าใจโดยรวมว่าหมายถึงพืชพรรณที่มีการใช้อยู่ทั้งหมดในพื้นที่นั้นๆ ส่วนพื้นที่ศึกษาจะหมายถึงพื้นที่ๆทำการศึกษาในระดับมหภาค(กรุงเทพมหานคร) ส่วนคำว่าพื้นที่กรณีศึกษาจะหมายถึงพื้นที่เป้าหมายในระดับจุลภาค(ระดับย่าน) ในคำว่าสภาพแวดล้อมเมืองของงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเพียงแค่ว่า สภาพแวดล้อมบางประการที่เกี่ยวข้องกับพืชพรรณ หรือพืชพรรณสามารถเข้าไปแก้ไขและปรับปรุงได้เพียงเท่านั้น

ส่วนอีกคำหนึ่งซึ่งมักพบในงานชิ้นนี้ซึ่งได้แก่คำที่เกี่ยวข้องเนื่องจากคำว่าพืชพรรณ คือ คำว่า"พืชพันธุ์"ซึ่งตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้คำจำกัดความของทั้งสองคำไว้ว่า " เมล็ดพันธุ์ไม้, สิ่งที่จะเป็นพันธุ์ต่อไป, พืชพันธุ์ก็ใช้ ; พรรณไม้ที่งอกอยู่ตามที่ต่างๆ พืชพรรณก็ใช้..." ดังนั้นจึงอนุมานได้ว่าความหมายไม่แตกต่างกัน

ในเรื่องของชนิดพันธุ์ ตามวัตถุประสงค์ในข้อ 1.3.2 นั้นจะมีขอบเขตของงานวิจัยอยู่เพียงแค่การเสนอแนะถึงรูปแบบการใช้ชนิดพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่นั้นๆโดยมิได้เป็นตัวแทนที่สามารถใช้กับพื้นที่ทุกพื้นที่แต่อย่างใด แต่ถึงอย่างไรก็ตามการศึกษาในครั้งนี้ไม่สามารถวิเคราะห์ลึกถึงรายละเอียดถึงชนิดพันธุ์ที่เหมาะสมได้เนื่องจากเป็นงานที่ต้องสืบเสาะงบประมาณมาก อีกทั้งจะเป็นงานที่ศึกษา

เฉพาะด้านมากเกินไปซึ่งการวิจัยในครั้งนี้จำกัดขอบเขตเพียงแค่การศึกษาเปรียบเทียบและวิเคราะห์จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วมาวิเคราะห์ร่วมกับสภาพทางกายภาพของพื้นที่นั้นๆ พอสังเขปดังกล่าว แต่เนื่องจากความจำเป็นในด้านการเลือกใช้จึงได้เสนอแนะชนิดพันธุ์ที่เหมาะสมไว้โดยสังเขปในภาคผนวก

แนวความคิดในการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้แนวความคิดพื้นฐานมาจากงานวิจัยของ สุมิตร ชัยพัฒน์วงศ์(2530)โดยในส่วนของงานวิจัยได้กำหนดแนวความคิดหลักไว้ว่า ในการใช้พืชพรรณในพื้นที่เป้าหมายให้ได้ผลนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ที่แน่นอนและชัดเจน สำหรับวิธีการนำพืชพรรณไปใช้ โดยจะต้องมีการประสานงานกันระหว่าง หลักการทางด้าน การออกแบบชุมชนเมือง (Urban Design) ด้านภูมิสถาปัตยกรรม (Landscape Architecture) ด้านพฤกษศาสตร์ (Botany) ด้านนิเวศวิทยาของต้นไม้ (Plant Ecology) และสภาพแวดล้อม (Environment) ที่อยู่บนพื้นที่เป้าหมายนั้นจึงจะทำให้การใช้พืชพรรณบริเวณดังกล่าวเจริญงอกงามดี และส่งผลต่อสภาพแวดล้อมของชุมชนเมืองให้ดีขึ้นรวมทั้งถูกต้องตามประโยชน์ใช้สอย (Function)

ศูนย์วิทยุโทรพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย